

tatások eredményeiben, de egyben azoknak is érdemes kézbe venniük, akik a nyelv és társadalom összefüggéseit tanulmányozva a nyelvi revitalizáció és nyelvi tervezés, valamint a nyelvcsere, a kódváltás és a társas kapcsolathálózatok kérdései iránt érdeklődnek. Az erdélyi és moldvai nyelvi változatosság területén fontos és jó lenne hasonlóan magas színvonalú, a szociolingvisztika nemzetközi diskurzusaihoz sok szálon kapcsolódó tanulmányokat olvasni a kolozsvári műhely kutatóinak tollából a jövőben is.

Irodalom

- BARRETT, RUSTY 2008. Linguistic differentiation and Mayan language revitalization in Guatemala. *Journal of Sociolinguistics* 12: 275–305.
- BRUBAKER, ROGERS–FEISCHMIDT MARGIT–FOX, JON–GRANCEA, LIANA 2006/2011. *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. Budapest, L’Harmattan.
- CAMERON, DEBORAH 2007. Language endangerment and verbal hygiene: History, morality and politics. In: DUCHÊNE, ALEXANDRE–HELLER, MONICA szerk, *Discourses of Endangerment. Ideology and Interest in the Deefence of Languages*. London–New York, Continuum. 268–285.
- GAL, SUSAN 1979. *Language shift. Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. New York, Academy Press.

BODÓ CSANÁD

HOPPA ENIKŐ, „**Mük csángóul beszélünk**”. **A moldvai magyar nyelvjárás**. Pécs, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 2012. (159 lap)

A szerző a Pécsi Tudományegyetemen szerzett doktori fokozatot. Disszertációjában a nyelvszigetek jelenségét vizsgálta a moldvai csángók, valamint az olaszországi mokenek esetében. Jelen munkája a 2000 és 2007 között zajlott kutatásának eredményein alapul, melynek során beépüléssel vizsgálat keretében nyolc moldvai faluban (Klészse, Külsőrekecsin, Somoska, Pusztina, Bogdánfalva, Lészped, Gerlény, Lujzikagor) vizsgálódott. Nem kérdőíves kutatást végzett, hanem szabad beszélgetéseket folytatott, melyet diktafonra rögzített, később pedig lejegyzett. Az így kapott szövegtöredékeket elemezte hangtani, morfológiai, szintaktikai, valamint lexikai szempontból. A nyelv szerkezeti leírása mellett szociolingvisztikai tényezőket is figyelembe vett, így ad szinte teljes szinkrón képet a moldvai magyar nyelvjárás mai helyzetéről.

Hoppa Enikő kutatása szervesen illeszkedik az eddigi vizsgálatok sorába, hiszen az elmúlt ötven évben több magyar és idegen nyelvű tanulmány, atlasz jelent meg a csángókról a néprajztudomány, a szociológia és a nyelvészet tudományterületéről egyaránt. A nyelvészeti munkák leginkább a szókészletet, illetve a kölcsönszók rétegét vizsgálták részletesebben. Gondolhatunk itt MÁRTON GYULA A csángó nyelvjárások román kölcsönszavairól 1972-ben írt munkájára, valamint BAKOS FERENC A magyar szókészlet román elemeinek története című, 1982-ben megjelent szótárára. Rajtuk kívül FARAGÓ JÓZSEF és HEGEDŰS LAJOS foglalkozott a témával (FARAGÓ–JAGAMAS szerk. 1954, HEGEDŰS 1952). A legfrissebb kutatás BODÓ CSANÁDÉ (2007), amely A moldvai csángó nyelvjárás atlaszának (MCsNyA.) korpuszán alapszik. Az eredményei a maguk teljességében ugyan még nem elérhetőek, ugyanis az MTA–ELTE irányításával zajló Új Magyar Nyelvatlasz valóságosidő-vizsgálatának gyűjtési munkálatai 2009-ben zajlottak Csángóföldön, s ez újabb adalékot szolgáltat a nyelvjárás aktuális helyzetéről.

Mint említettem, a „Mük csángóul beszélünk” című könyv igyekszik átfogó képet nyújtani, ennek megfelelően négy nagyobb fejezetből áll. Az első A csángók és történetük címet viseli, mely inkább történeti, szociológiai jellegű. Kitér a csángók származására, s cáfolja azt a tudományosan már régen túlhaladott álláspontot, mely szerint a moldvai csángók a honfoglalás idején „elcsángált”, határőr szerepet vállalt magyarok, akik nyelvüket tartósan megőrizték. A névtani kutatások is arra engednek következtetni (a településnév-alkotásban előszeretettel használt személynév + *-falva* struktúra alapján), hogy az első betelepülés valamikor a 13. és 15. század között történhetett. A csángók feladata valóban a határ őrzése lehetett. A 15. században telepedtek le a husziták a területen. Majd a 18. században még érkeztek magyarok Moldvába, akik az 1764-es madéfalvi veszedelem után menekültek el Székelyföldről. Ebből az következik, hogy a moldvai csángó lakosság vegyes összetételű. Éppen ezért egyesek eltérő megnevezést is használnak rájuk: moldvai magyarokként és moldvai székelyekként különböztetve meg őket. A székely hatástól mentes, középkori eredetű lakosság ma a Románvásár környéki falvakban és néhány Bákó körüli faluban él. Őket északi csángóknak nevezzük. Ők beszélik a legarchaikusabb nyelvjárást, jelenleg a nyelvvesztés határán állnak.

Önazonosságuk is érdekes képet mutat: vegyes összetételük, valamint a hosszú idő óta tartó egymás mellett élés miatt a csángók identitása igen bonyolult. Nem beszélhetünk az anyanyelvhez kötődésükről, hiszen a lakosság nagy része már túlesett a nyelvcsere, és azt nem élte meg veszteségként. (Jórészt a mai 50 évesnél fiatalabb generációról van szó.) A csángók identitástudatának legfőbb összetevője ezért nem is elsősorban a nyelv, hanem a vallás: sokan nem is csángónak, hanem katolikusnak tartják magukat, hiszen ez különíti el őket a környezetükben élő görögkeleti románoktól. Éppen a vallásuk miatt tekinthetők a ma-

gyarul már nem beszélő csángók is magyar eredetűeknek. A történelem során a román nemzeti öntudat körükben való megerősítésére számos kísérlet született. (Például nem tanulhattak az iskolában magyarul, a misék a mai napig románul zajlanak, ahol a pap a magyar nyelv használata ellen prédikál. Csupán néhány faluban engedélyezte eddig a plébános a magyar liturgia és imádságok megtanulását, természetesen csakis a misén kívül.) A csángók mindezek eredményeként is sem magyarnak, sem románnak nem tartják magukat, és sokszor az időpont, a helyszín, a szituáció függvényében dől el, hogy hogyan minősítik a hovatarozásukat. Hoppa Enikő pontosan, idézetekkel alátámasztva mutatja be ennek az állapotnak az ellentmondásosságát a második, Nyelvismeret és nyelvhasználat című fejezetben.

A szerző ugyanitt ejt szót a nyelvi attitűdről is, hiszen a csángók a nyelvjárásukat sokszor szégyellik annak archaikus volta miatt, így magyar környezetben sem feltétlenül szólalnak meg magyarul, inkább románul beszélnek. Ennek az ismertetésnek a szerzője is találkozott azzal a jelenséggel, hogy családon belül kényszerítette a szülő a gyermekét a román nyelv használatára. Emellett igen gyakori a csángóknál — kétnyelvű voltukból adódóan — a kódváltás jelensége is. Ennek köszönhetően rendkívül nagy a nyelvükben a kölcsönszavak száma, melyek egy része a nyelvváltozatuk szerves részévé vált.

A munka harmadik fejezete szorosán nyelvészeti szempontú vizsgálatokat mutat be. A Moldvában beszélt magyar nyelvjárásról Hoppa Enikő először általánosságban beszél, kimondva, hogy a csángók nyelvszigetet alkotnak. A moldvai csángók nyelvjárása természetesen elkülönül a román nyelvtől, másrészt a magyar nyelv területi változataitól is, s ennek alapján is beszélői mindkét népcsoporthoz tartozónak vallják magukat.

A csángók nyelvjárásának „elszakadása” a 13. században kezdődött, és a 18. századig tartott, így mentes a nyelvújítás korabeli lexikális elemektől, valamint sok archaizmust és román jövevényszót tartalmaz. Dialektusuk nem egységes, mivel az itt élők különböző területekről és más-más időpontban érkeztek. Ennek megfelelően a nyelvváltozatuknak három fő típusát különíthetjük el. Az északi a legarchaikusabb. Szabófalván, Kelgyestben, Jugánban beszélnek, bár a nagyarányú olaszországi vendégmunka következtében igen kevesen laknak e falvakban. A déli nyelvváltozat azonos azzal, amelyben a középkori lakosság keveredett a székelyekkel (Klészse, Forrófalva, Lujzikalagor), és végül a harmadik típust alkotják a székelyes csángók (Pusztina, Lészped, Frumósza, Lábnik). Az azonos csoportba tartozó települések nyelvváltozatai között is felfedezhetünk azonban grammatikai és lexikális különbségeket.

A könyv a továbbiakban a bevezetőben megemlített nyolc falu nyelvjárását mutatja be részletesen a hangtan, az alaktan, a mondat és a szóképzés szempontjából. A szerző csupán azokat a sajátosságokat emeli ki, amelyek eltérnek a beszélt magyar köznyelvtől. A falvakat szociológiai szempontból is leírja, majd

alfejezetenként tér ki a nyelvi rendszer különböző szintjeire. A leírásokat saját gyűjtésének nyelvi példáival illusztrálja. A fejezet végén teljes lejegyzésben közöl szövegeket az adatközlőktől. Emellett fotókkal is bemutatja a falvak földrajzi és lakókörnyezetét. Sajnálatos, hogy az északi falvak nem kerülhettek bele a részletes elemzésbe, mivel a nyelvvesztés előtt állnak.

A könyv negyedik, egyben záró fejezete a nyelvcseréről és nyelvmegtartásról szól. A magyarországi munkavállalás megemelte a magyar nyelv presztízsét a csángók körében. Emellett az elmúlt évek törekvései, melyek a magyar nyelv iskola utáni oktatását segítették, ugyancsak hordoznak részsikereket. Azt is látni kell azonban, hogy az amúgy is alacsony szintű nyelvtudást korlátozva tudják csak használni a hétköznapokban, így nincs semmi biztosíték arra, hogy a kisebbégi nyelv a következő generáció életében is jelen lesz.

Összegezve elmondhatjuk, hogy Hoppa Enikő könyve világosan és közérthetően mutatja be a moldvai magyarok nyelvi állapotát. Fejezetei könnyen áttekinthetők. A kutatás maga egy későbbi, követéses vizsgálat alapjául szolgálhat, hiszen Románia európai uniós csatlakozásával felgyorsultak a társadalmi változások, melyek aztán tovább generálják a nyelvi változásokat is.

Irodalom

- BAKOS FERENC 1982. *A magyar szókészlet román elemeinek története*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BODÓ CSANÁD 2007. A moldvai magyar nyelvjárások román kölcsönszórétegének területisége. In: BENŐ ATTILA–FAZAKAS EMESE–SZILÁGYI N. SÁNDOR szerk., *Nyelvek és nyelvváltozatok. Köszöntő kötet Péntek János tiszteletére*. Kolozsvár, Anyanyelvapótlók Erdélyi Szövetsége. 160–174.
- FARAGÓ JÓZSEF–JAGAMAS JÁNOS szerk. 1954. *Moldvai csángó népdalok és népballedék*. Bukarest, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó.
- HEGEDŰS LAJOS 1952. *Moldvai csángó népmesék és beszélgetések*. Budapest, Közoktatásügyi Kiadóvállalat.
- MÁRTON GYULA 1972. *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*. Bukarest, Kriterion.
- McsNyA. = GÁLFFY MÓZES–MÁRTON GYULA–SZABÓ T. ATTILA szerk., *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza 1–2*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 193. Budapest, 1991.

Sz. TÓTH LÁSZLÓ